

XIX. YÜZYILIN ORTALARINDA BOYABAT KAZASI KÖYLERİNİN SOSYAL DURUMU

Ahmet YURTSEVEN*

Öz

XVII. ve XVIII. yüzyıllar, Osmanlı Devleti'nin önemli gelir kaynaklarının kesilmeye başladığı dönemlerdir. Özellikle *Karlofça Antlaşması* (1699)'ndan itibaren, her yönde yaşanan sıkıntılar gelir kaynaklarının kesilmesi sorununu doğurmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti, bir tarım ülkesi olduğundan gelirlerini artırmaya yönelik çalışmalar tarım sektöründe ön plana çıkmıştır. Yapılan çalışmaların maliyeyi ilgilendiren kısımları, gelir seviyesi ve ödeme gücüne bağlı olarak bir vergi sistemi şeklinde Tanzimat'la birlikte uygulamaya konulmuştur. Bunun için de öncelikli olarak vergi kaynaklarının yeniden tespit edilmesi gündeme gelmiştir. Bu kapsamda Osmanlı ülkesinin tüm yerleşim yerlerini kapsayan nüfus, emlak, arazi, hayvan birimlerinin sayımları yapılmış ve vergi potansiyelinin tespitine çalışılmıştır. Bu çalışma, iktisat tarihinde kısaca "*Temettüat Tahrir*" Çalışması olarak ifade edilmektedir.

Temettüat Tahrir çalışması, birçok yerleşim yerinde yapıldığı gibi Sinop ili Boyabat Kazası'nın köylerinde de yapılmıştır. Bu çalışmada Boyabat köylerine ait 03237 sıra nolu ve ML. VRD. TMT. dkodlu temettüat defteri incelenerek, XIX. yüzyılın ortalarında Boyabat köylerinin sosyal durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Temettüat, Temettüat Uygulaması, Osmanlı Ekonomisi, Boyabat, Sinop

THE SOCIAL STATUS OF THE VILLAGES OF BOYABAT TOWNSHIP IN THE MID XIX CENTURY

Abstract

XVII. and XVIII. Centuries were the beginning of the period where important sources of revenues of Ottoman Empire were decreased. Especially, since *Karlofca Treaty* (1699), the wide range of problems occurred in cutting off income sources. Since the Ottoman Empire was an agricultural

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi,
Çankırı/Türkiye. ahmetyurtseven59@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7751-3486
Makalenin Gönderilme Tarihi: 29 Nisan 2017
Makalenin Kabul Tarihi: 10 Temmuz 2017
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25 Ekim 2017

state, they focused on studies on agriculture to increase their incomes. Parts of the studies related to the treasury were applied as a tax system according to level of income and ability to pay in Tanzimat Reform era. To do that, primarily, redefinition of sources of tax became the main issue. Within this scope, Ottoman Empire conducted a research on number of people, cattle, private properties and lands within Ottoman territory and tax potential were tried to determine. This study in short is called "Temettüattahrir" in the history of economy.

The study of Temettüat Tahrir was conducted everywhere as well as in villages of Boyabat/Sinop.

This study aims to show social situations of the villages of Boyabat in mid- XIX. Century by analyzing the Temettüat record numbered 03237 and coded ML. VRD. TMT. d which belongs to the villages of Boyabat.

Keywords

Temettüat, Application of Temettüat, Economy of Ottoman Empire, Boyabat, Sinop

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 1300–1600 yılları arasında dönemin en önemli sosyo-ekonomik ve toplumsal düzenine sahipti. Bu sayede, ülkede adalet ve huzurun yerleşmesi mümkün olabilmiştir. Ancak sanayileşmesini tamamlamadığı için duraklama ve gerileme dönemlerinde siyasî ve sosyo-ekonomik buhranlar birbirini takip etmiş, zaman zaman büyük gayretlerle girilen ıslahat teşebbüslerinden de sonuç alamamıştır. Bilhassa tüm hazırlıklar yapılarak 1839’da Osmanlı Devleti’nin son üç asrına damgasını vuran sosyo-ekonomik ve toplumsal düzenin bozulmasına son vermek için Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesiyle yeni bir döneme girilmiştir. Siyasî, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yenilikler uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamalardan birisi de temettüat çalışmasıdır. Temettüat çalışması, Tanzimat döneminde maliye alanında yapılan yeniliklerden birisidir. Temettüat çalışmalarında hane bazında vergi mükelleflerinin ve gelir kaynaklarının doğru tespitinin yapılması ve vergi tahsilinde adaletli davranılması hedeflenmiştir. Temettüat sayımları esnasında oluşturulan ve temettü vergisinin kaydedildiği defterlere, “Temettüat Defteri” denilmektedir. Bu bağlamda, temettüat tahrir çalışmalarının tutulduğu temettüat defterleri, sosyal tarih alanında oldukça önemli bilgiler sunan bir kaynaktır. Temettuat tahrir çalışmaları büyük ölçüde asker ve vergi potansiyelini ölçmek düşünceleriyle düzenlenmekle birlikte bu düzenlemeler içerisinde nüfus bilgilerine de yer verilmiştir. Fakat tahrir çalışmalarında konuyla ilgili olarak sadece hane reislerinin kayıtlarına özel bir önem verilmiştir. Bu kayıtlardan yola çıkarak yerleşim yerlerinin oluşmasında etkili olan sosyal yapılar, mesleki çeşitlilik, hane reislerinin sıfatları, lakapları vs hakkında önemli bilgilere de ulaşılmaktadır. Ayrıca bu defterlerde söz konusu tarihte yerleşim yerinin bağlı bulunduğu sancak, kaza, nahiye, divan, köy, mezra olarak idari statüsü hakkındaki bilgiler; hane reislerinin ad ve baba adları, sıfatları, lakapları, meslekleri vs. hakkında bilgiler verilmektedir.

Bununla birlikte; temettuat defterlerinin sosyal bakımdan en önemli tarafı, vergi mükelleflerinin sayımını temel alması sebebiyle demografi çalışmaları için önemli bir veri olmasıdır. Defterlerde her ne kadar hane nüfusu belirtilmese de, belli formüller uygulanarak istenilen yerleşim yerinin nüfusu tahmini olarak bulunabilmektedir. Temettuat defterlerinde kamu kurum ve kuruluşlarına yer verilmemiş fakat yerleşim yerinde ikamet eden çeşitli kamu görevlilerinin de hane reisi olarak tahrirleri yapılmıştır. Her hane reisinin kaydı gibi bunların da kayıtları yapılırken mesleklerinin kaydedildiği yere meslekleri yazılmıştır. Bu mesleki bilgilerden yola çıkarak, yerleşim yerinin mesleki, eğitim ve dinî yapısı analiz edilebilir.

Bu çalışmada; Tanzimat Dönemi'nde uygulanmaya başlanan tahrir çalışmalarından birisi olan Boyabat köylerine ait 03237 sıra nolu ve ML. VRD. TMT. d kodlu temettüat defteri sosyal açıdan incelenecektir. Çalışmaya ait temel veri kaynağının aslı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde; tarihsel süreçte Boyabat kazası anlatılacaktır. İkinci bölümde; Osmanlı Devleti'nde uygulanan tahrirler ve temettüat tahrirleri hakkında bilgi verilmektedir. Son bölümde ise, Boyabat'ın XIX. yüzyıldaki sosyal durumu 03237 sıra nolu ve ML. VRD. TMT. d kodlu temettüat defterine göre ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca buradan edinilen bilgiler sistematize edilerek tablolar oluşturulmuştur.

1. TARİHSEL SÜREÇTE BOYABAT

Şehrin adı Boy (uzun) ve abad (ova) şeklinde iki kelimenin birleşmesiyle Boyabat (uzun ova) oluşmuştur. İlçe M.Ö. 600 yıllarında Gaşkalar tarafından kurulduğu ve şehrin eski adının Germanikopolis olduğu tahmin edilmektedir. Bölgenin ilk yerleşim yeri Gök Irmak Vadisi üzerinde yüksek bir yamaçta kurulmuş olan Boyabat kalesidir. Kalenin, M. Ö. VII. yüzyılda Paflagonlar döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kale, bilhassa Helenistik ve Roma döneminde önemli bir yerleşim yeri olarak kullanılmış daha sonra zamanla bu kalenin doğu tarafındaki etekleri merkezi yerleşim yeri olmuştur. ¹Boyabat, Türklerden önce Gaşgaşlar, Hititler, Paflagonyalılar, Lidyalılar, İranlılar, Pontuslar, Romalılar, Bizanslılarla hayat mücadelesi vermiştir. ²Türklerin egemenliğine girmesi ise Kastamonu ve Çankırı'yı kapsayan bölgeyi fetheden Emir Kara Tekin'in 1084 yılında Sinop'u muhasarası ile olmuştur. ³ Bu itibarla Boyabat, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış önemli bir yerleşim merkezidir. Ayrıca bu bağlamda, Karadeniz Otoyolu'nun Çankırı-Sinop hattı yapım çalışmaları sırasında, Boyabat-Kovuklukaya yerleşim alanında yapılan kazılarda da Sinop'a ve dolayısıyla Boyabat'a ait yeni ve çok önemli bulgular elde edilmiştir. ⁴ Halen, Sinop'un en büyük ilçesi olan⁵Boyabat'ın 9 mahallesi ve 107 köyü bulunmaktadır. 2000 yılı istatistiki verilerine göre; ilçenin toplam nüfusu 44697 olup bunun 24700'ü merkez ve 19997'si ise köylerde yaşamaktadır. ⁶Türkiye İstatistik

¹ Fuat Dereli, Sinop "Kuzeyin Hırçın Güzeli, SİNOPE", Şimal Ajans Ofset-Matbaacılık Hizmetleri. (Tarihsiz), Sinop, s. 93; Bekir Başoğlu, *Boyabat ve Çevresi Tarihi*, Doğu Matbaası, Ankara 1972, s. 60; Erdal Eser, "Boyabat Kalesi", C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C. XXX, Aralık 2006, No:2, s. 201.

² Bekir Başoğlu, *Sinop İli Tarihi*, Ayıldız Matbaası, Ankara 1978, s. 21,136-137; Mükrimin Halil Yınanç, *Türkiye tarihi Selçuklular devri* C. I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2013, s. 11-17.

³ Besim Darkot, "Kastamonu", Mad. MEB. İA. , C. VII, İstanbul 1997, s. 400.

⁴ Şevket Dönmez, "Yeni Arkeolojik Bulguların Işığında M. Ö. 2. Bin Yılda Sinop", Belleten, C, LXXVIII, Nisan 2004, S. 251, s. 5-6.

⁵ <http://www.boyabat.bel.tr/Boyabat.asp?SayfalD=115>, (Erişim Tarihi: 14. 05. 2014).

⁶ <http://www.boyabat.bel.tr/Boyabat.asp?SayfalD=104>, (Erişim Tarihi:14. 05. 2014).

Kurumu tarafından yapılan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre ise, Boyabat ilçesinin 2012 yılında toplam nüfusu 43 139'dur. Bu nüfusun % 62'lik kısmı (26586) ilçe merkezinde ve % 38'lik kısmı da (16553) belde ve köy yerleşim yerlerinde hayatlarını sürdürmektedir. ⁷ Boyabat'a eğitim açısından bakıldığında ise ilçede, 1 yüksekokul, 7 ilköğretim, 8 lise-dengi, 2 YİBO (Yatılı İlköğretim Bölge Okul), 1 PİO (Pansiyonlu İlköğretim Okul) ile 550 öğretmen, 7800 öğrenci, 2 dersane bulunmaktadır. İlköğretimden yükseköğrenime kadar her türlü eğitim kurumunun olmasına rağmen ilçede toplam olarak 32974 olan 15 + yaş nüfusun 2612 (erkek: 535, kadın: 2077) kadarı okuma yazma bilmemektedir. ⁸

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE UYGULANAN TAHRİRLER ve TEMETTÜAT TAHRİRLERİ

Osmanlı Devleti başlangıcından itibaren sosyal, ekonomik ve idari ve mali alanlarda da gerekli düzenlemeler yapmış ve bunları uygulamaya koymuştur. Osmanlı Devleti, fethettiği her ülkede vergi kaynaklarını tespit için "tahrir" (sayım, yazmak, kaydetmek) işini ciddiyetle uygulamış ve zaman içindeki değişme ve gelişmelere göre tahrir işlemleri yapmış ve yenilemiştir. ⁹ Osmanlı Devleti'nin istatistik yöntemleri ve verileri, istatistik tarihi bakımından çok zengin bir malzeme birikimini temsil eden tahrir defter usullerinin başlangıcı Sultan Orhan zamanına kadar gitmektedir. ¹⁰

Osmanlı Devleti'nde vergiye tabi tutulan iktisadi saha esasen zirai sahadır. Bu suretle miri arazi ortaya çıkmış bu arazilerin tasarruf hakkı ahaliye tefviz edilen bu tür arazinin gelirleri, askeri hizmet karşılığı muayyen kimselere tevcih edilerek dirlik (tumar) sistemi vücuda getirilmiştir. ¹¹ XIX. yüzyılda ise Osmanlı Devleti, uzun süren savaşlarla yorulmuş, savaş harcamalarını karşılayamaz olmuş, savaşılan ülkelerle ticari ve ekonomik bağlantılar kesilmiştir. ¹² Ayrıca, sosyo-ekonomik yapı bozulmuş, fetihlerin durması ile istihdam sorunu da yaşanmaya başlanmıştır. Bu duruma çözüm arayan yönetim, 1830'dan itibaren Osmanlı merkez teşkilatını değiştirerek faaliyetlere başladı. 8 Ağustos 1838 tarihinde, ülkenin nüfus ve varlık sayımlarının

⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, *Seçilmiş Göstergelerle Sinop 2012*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 85.

⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, *age.*, s. 89.

⁹ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. I, Cem Yayınları, İstanbul 1995, s. 396-397.

¹⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 83.

¹¹ Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985, s. 49., Akdağ, *age.*, s. 407-408.

¹² Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 177.

yapılmasını emretmesiyle, ödeme gücüne göre vergi salınması ilkesini getirdi.¹³

1839 (1255) tarihinde yayınlanan bir nizamname ile ahaliden herkesin emlâki, arazisi, hayvanları ve esnaf ve tüccar kısmının senelik kazançlarına birer kıymet takdir olunarak binde hesabıyla yeni bir vergi (temettü vergisi) getirildi.¹⁴Bunun için “Tahrir-i Emlak Nezareti” kurularak; numune uygulama olarak, Anadolu tarafından Hüdavendigâr (Bursa) ve Rumeli’de Gelibolu sancaklarında temettüat tahrir çalışması yapıldı. Ancak iki vilayette tecrübe edilen bu numune çalışması H. 1254 senesi Martına (M. Mart 1839) kadar yetiemedi ve beklenen netice alınamadı. Bu nedenle, tahrir çalışmaları sonraki yıllara ertelendi.¹⁵

Yapılan çalışmaların sonucunda eksiklikler giderilerek 1845 yılında temettüat tahrir çalışmasının tekrarlanmasına karar verildi. Farklı yıllarda yapılan çalışmalar nedeniyle tahrir defterleri de ait olduğu yıla ilişkin bilgiler vermektedir.¹⁶1840 yılında defterlerin düzenlenmesinde; muhassıllar, müfti, mal ve emlak kâtipleri ve meclis azaları görev yapmışlardır. 1845 yılında düzenlenen defterlerde; Müslümanların yazılmasında; muhtar-ı evvel ve sanilerle köy imamı görev almışken, Gayr-i Müslimlerin yazılmasında ise varsa kocabaşlarla papazlara sorumluluk verilmiş ve defterlerin bitiminde bunların mühürleri vurulmuştur.¹⁷

Maliye Nezareti Varidat Kalemi defterlerinden olan temettüat defterleri toplam 17. 747 adettir ve halen Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde dokuz adet katalog halinde bulunmaktadır.¹⁸Temettüat defterleri sancaklara göre düzenlenmiş; alt idari birim olarak kaza ve nahiyeler baz alınmıştır. Temettüat çalışmalarına önce mahalle mahalle nefisler ile başlanmış, daha sonra da buralara bağlı olan yerleşim yerleri ile devam edilmiştir. Genellikle mahalleler için ayrı ayrı defterler düzenlenmiştir. Şayet yerleşim yerinde Gayr-i Müslim nüfus bulunması halinde onlar için de ayrı bir defter tutulmuştur.¹⁹

1845 Tarihli Boyabat Kazası’nın Köylerine Ait Temettüat Defteri: Çalışmamızda temel veri olarak kullandığım Sinop sancağının Boyabat Kaza-

¹³ Stanford J. Shaw- Ayşe Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, C. II, E Yayınları, İstanbul, 2006, s. 130.

¹⁴ İber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840–1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 34.

¹⁵ İsmet Demir, “Temettü Defterlerinin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri”, *Osmanlı*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 316&Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Türk Tarih Kurumu, Yayınları, Ankara, 1991, s. 225.

¹⁶ Ahmet Yurtseven, “XIX. yüzyılın ortalarında Kurşunlu Kazasının sosyal Durumu”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. X, No 1, ISSN:1303-5134 (Online), 2013, s. 799.

¹⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Bellefen*, C. LIX, Ağustos 1995, S. 225, s. 397-412.

¹⁸ Tefik Güran, “XIX. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri”, *Osmanlı Devleti’nde bilgi ve istatistik*, T. C. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2000, Ss. 73-94.

¹⁹ Tefik Güran, *age. .m. 77.*

sı'nın köylerine ait Temettüat Defteri, "Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliye Nezareti Kataloğu ML. VRD. TMT. d Koduyla ve 03237 Sıra Numarası ile kayıtlıdır. Boyabat kazasının Temettüat tahriri H. 1260 yılında yapılmıştır. Bu defter toplam 200 sayfadır ve düzenlendiği tarihteki tüm köyleri kapsamamaktadır. Ayrıca 2. , 3. ve 4. sayfaları eksildir. 5. sayfaya da 17 nolu hanenin temettüat tahriri ile başlanılmakta, 27 nolu hane ile son bulmakta ve köyün tahrir işleminin neticesi (virguy-i mahsusaları ve temettüat) verilmekte ve altta da üç tane bende bulunmaktadır. Ortadaki bendenin altında mühür yok fakat baştaki ve sondaki bendelerin altındaki mühürler aynı olup mührün içindeki "Divan-ı Muhtar-ı Evvel Bayat" şeklindeki kayıttan köyün adının Bayat olduğu anlaşılmaktadır.²⁰

Boyabat Kazası'nın köylerine ait temettüat defterinin ilk sayfasına farklı bir başlangıç yapılmıştır. Yerleşim yerinin adı ve teker teker hanelere ait temettüat bilgisi bulunmamakta, sadece yerleşim yerine ait temettüatın sonucu verilmekte; ancak adının sondaki mühürlerden Divan-ı Çeşnigir olduğu anlaşılmaktadır. Kısaca defterin ilk sayfasında ise şu bilgiler yer almaktadır.²¹

Divan-ı mezbur kur'alarında sakinun bâlâda muharrer kâffe-i ehl-i İslâm'ın geçen altmış senesine mahsuben bir senede vermiş oldukları virguy-i mahsusalarının cem'an yekûnu. Kuruş: 16652,5.

Divan-ı mezbur kur'alarında sakinun bâlâda muharrer kâffe-i ehl-i İslâm'ın geçen altmış senesinde bir senede zuhurat eden Temettüat-ı muhakkakalarının mebalîğanın yekûnu. Kuruş: 59553.

Bende Bende Bende

İmam-ı Evvel Muhtar-ı Evvel Muhtar-ı Sani
Divan-ı Çeşnigir Divan-ı Çeşnigir Divan-ı Çeşnigir

3. XIX. YÜZYIL ORTALARINDA BOYABAT KAZASININ KÖYLERİNDE SOSYAL DURUM

Temettüat tahrir çalışmasının yapıldığı XIX. yüzyılda Sinop, bir sancak merkezi ve Boyabat ise günümüzde olduğu gibi o dönemde de Sinop'un en büyük kaza merkezidir. Kaza merkezi, kendine bağlı nahiye ve yerleşik hayatın en küçük toplum birimi olan köylerden oluşmaktadır. Ayrıca Osmanlı idari statüsünde bir haneli yerleşim yerlerine çiftlik²²; iki hane ve iki hanenin üzerindeki yerleşim yerlerine de karye/ köy denilmektedir. Bir de

²⁰ Bk. Belge3: H. 1260 Tarihli ve 03237 Nolu Boyabat Kazası'nın Bayat köyüne ait Temettüat Defterinin Divan-ı Uzunöz'e ait 11. sayfası.

²¹ Bk. Belge1: H. 1260 Tarihli ve 03237 Nolu Boyabat Kazası'nın Bayat köyüne ait Temettüat Defterinin ilk sayfası.

²² Klasik dönem Osmanlı idari statüsünde bir haneli yerleşim yerlerine çiftlik denildiği gibi Tanzimat döneminde de yine aynı ad yaygın olarak kullanılmaktadır. H. 1261 Tarihli ve 00666 Nolu Çerkeş Kazası'na ait Temettüat Defteri, s. 211.

bunlara ilave olarak birbirine yakın küçük köylerden oluşan birliğe divan denilmektedir. Aslında Osmanlı idari sistemi içerisinde divan yaygın olmadığı için pek bilinmez; genelde Orta Karadeniz bölgesinde bazı yerlerde görülen Selçuklulardan kalma köy altı yerleşim yerleridir.

Osmanlı Devleti kırsal kesimde de sosyo-kültürel hayatı çok canlı tutmaya çalışırdı. Sosyo-kültürel hayatın merkezi de cami ve mescitlerdi. Köylerde mutlaka kadının bir temsilcisi olarak bir din görevlisi bulunur ve halka dini hizmetlerin yanında başta resmi işler olmak üzere beşeri ilişkiler gibi pek çok hizmet verirdi. Mesela halka eğitim-öğretim hizmeti verir, evlenme-boşanma işlerini yürütür, köye gelen gidenden sorumlu olur, devletin bir duyurusu kendisine ulaştığı zaman onu yatsı namazına müteakiben halka duyururdu. Kısaca din görevlisi devletin işiten kulağı ve gören gözü idi. Ancak II. Mahmut'un reformlarıyla mahalle ve köyün yönetim yapısı değişmeye başladı²³, din görevlisinin bazı görevleri kurulan muhtarlık teşkilatına verildi.

Köy genelde aynı dili konuşan ve aynı dine mensup insanların oluşturduğu topluluklardır. Bu yerleşim yerinde herkes birbirini tanır ve birbirine kefilidir. Bu bakımdan asayişsizlik pek olmazdı. En önemli özelliklerinden biri de kapalı bir topluluk olan köyler kayıtlarda, adlarından başka sakinlerinin diniyle de belirlenmiştir.²⁴

Temettü Defterleri sosyal tarihimizin aydınlatılmasına ışık tutacak fevkalade verilere kaynaklık etmektedir. Bu verilerden başlıcaları idari ve nüfusa ait bilgiler; aile, şahıs adları, sıfatları ve hane reislerine ait meslekler olarak sıralanabilmektedir.

Boyabat kazasına ait bazı köylerin temettüat bilgilerini kapsayan 03237 sıra nolu ve ML. VRD. TMT. d kodlu temettüat defterine söz konusu veriler şu şekilde yansımıştır.

3.1. Hane Reislerinin Nüfus Bilgileri

1260 (1845) tarihli Boyabat köylerine ait temettüat defterinde toplam 22 köyün adı geçmektedir. Fakat defterin eksik olan 2. ,3. ve 4. sayfalarında kaç köyün temettüat bilgilerine yer verildiği bilinmemektedir. İlk sayfada ise temettüatı yapılmış bir yerleşim yerinin sonuç bilgileri verilmekte ve bu yerleşim yerinin adını da sayfanın en altında yer alan mühürlere Divan-ı Çeşnigir olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu yerleşim yerinde kaç hanenin olduğu ve bunlarla ilgili bilgi olmadığı için oluşturulan tablolarda sadece adına yer verildi. O halde bu çalışmada adının tespit edildiği yerleşim yeri hariç 21 yerleşim yerinin temettüat bilgileri yer almış oldu.

²³ Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Kayhan Yayınları, İstanbul 2001, s. 263-264; Ortaylı, 2011; s. 107.

²⁴ Ortaylı, *age.*, s. s. 106.

Tablo 1: Boyabat Köylerinin Nüfusları				
Sıra No	Köy	Hane	Nüfus (Hane X 5)	Yüzdelerine Göre Nüfus
1	Divan-ı Çeşnigir	...		
2	Bayat	11+	55	2,5
3	Nefs-i Uzunöz	41	205	9,4
4	Yaylacık	25	125	5,7
5	Çepni	10	50	2,3
6	Tırnalı	25	125	5,7
7	Nefs-i Çeşnigir	18	90	4,1
8	Zincirlikuyu	10	50	2,3
9	Cedimoğlu	9	45	2
10	Hatipoğlu	5	25	1,1
11	Güloğlu	4	20	0,9
12	Bekçili	7	35	1,6
13	Kozkulayakası	24	120	5,5
14	Çukurhan	33	165	7,6
15	Demirayak	4	20	0,9
16	Darıözü	37	185	8,5
17	Kayaboğazı	36	180	8,2
18	Nefs-i Esbiyeli	44	220	10,1
19	İsaoğlu	43	215	9,9
20	Nefs-i Sakız	38	190	8,7
21	Ahlar	5	25	1,1
22	Yukarı Bayat	6	30	1,3
Genel Toplam		435	2175	99,4

1260 (1845) tarihli Boyabat köylerine ait temettüat defterinde yer alan yerleşim yerlerinin hane bilgileri şöyledir: XIX. yüzyılın ortalarında söz konusu vesikada yer alan yerleşim yerleri 4 ila 44 hane arasında değişmektedir. Buna göre hane sayısı bakımından 10 hanenin altında bulunan yerleşim yerlerinden kaç hane olduğu bilinmeyen Divan-ı Çeşnigir, baş tarafından 16 hanesi bulunmayan ve 11 hanesine yer verilen Bayat köyünden başka, diğer köylerin hane adetleri bakımından en az olandan itibaren sırasıyla Güloğlu ve Demirayak köyleri 4'er, Ahlar, Hatipoğlucöyleri 5'er, Yukarı Bayat 6, Bekçili 7, Cedimoğlu 9, Çepni ve Zincirlikuyu 10'ar; Nefs-i Çeşnigir 18, Tırnalı ve Yaylacık 25'er, Çukurhan 33, Kayaboğazı 36, Darıözü 37, Nefs-i Sakız 38, Nefs-i Uzunöz 41, İsaoğlu 43, Nefs-i Esbiyeli 44 hanelidir.

Temettüat defterleri haneler esas alınarak hazırlanmıştır. Hane ise bir ve birden fazla kişiden oluşmaktadır. Osmanlı iktisat tarihi üzerinde çalışanların ittifak edemedikleri konulardan birisi de hanedir. Kaç kişiden oluştuğu ihtilafli olan bu konuda ortalama bir hanenin hesaplanmasında Ömer Lütfi Barka'nın yöntemi (hane x 5) tercih edilmiştir. XIX. yüzyılın ortalarında Boyabat Kazası'nın köylerinin bir kısmının yer aldığı ML. VRD. TMT. d Kodlu ve 03237 Sıra Nolu temettüat defterinde yer alan köylerin yaklaşık olarak toplam nüfus bulunabilmektedir. 21 köyde toplam hane adedi 435 olduğuna göre, 1260 (1845) yılında söz konusu köylerde yaklaşık olarak toplam nüfus 2175 civarındadır. Nitekim bu durum Tablo 1'de görüldüğü

gibi, Boyabat Kazası'nın köylerine ait 1260/1845 tarihli vesikada yer alan 21 adet köylerin içerisinde en kalabalık yerleşim yeri, 220 nüfusuyla Nefs-i Esbiyeli'dir. Diğer taraftan en az nüfuslu yerleşim yerleri de 20'şer nüfuslarıyla Güloğlu ve Demirayak köyleridir.

Temettüat çalışmalarının yapıldığı XIX. yüzyılın ortalarına doğru Boyabat'a bağlı köy sayısı söz konusu deftere yansdığından çok fazladır. Kaza günümüzde olduğu gibi 1260/1845 yılında da Sinop'un diğer kazaları içerisinde en fazla nüfusu barındıran yerleşim yeridir. Ayrıca söz konusu temettüat defterinde Gayr-i Müslim hanelerin hiç bulunmaması XIX. yüzyılda Boyabat kazasına bağlı olan köylerde halkın tamamının Müslüman Türk kimliği taşıdığı kabul edilmektedir.

3. 2. Hane Reislerinin Adları

Osmanlı'nın aile yapısı sosyo-ekonomik yapısı gereği daha ziyade geniş aile tipindedir. Bu durum ailelerinin/hanelerinin yaşadığı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hayat tarzlarından kaynaklanmaktadır.

Osmanlı anlayışında aileye büyük değer verilir ve her türlü tehlikelere karşı korunmaya çalışılırdı. Ailenin sosyo-kültürel ve ekonomik bakımlardan eğitilmesine gayret edilirdi. Dünyanın en uzun ömürlü devletlerinden olan Osmanlı'nın yaşadığı süreç içerisinde maruz kaldığı isyan ve başkaldırı gibi hadiseler karşısında sağlam aile yapısı sayesinde kendisini uzun süre korumayı başarmıştır.

Genel olarak "Temettüat çalışmaları sırasında hane reisinin dışında hiçbir aile fertlerine yer verilmemiştir. Ancak söz konusu ailede bulunan eş ve çocukların cinsiyetleri, yaşları, sayıları, adları, küçük-büyük olmaları gibi ayrıntılara yer verilmiş olsaydı sosyo-kültürel açıdan çok önemli bilgiler elde etmiş olurduk".²⁵

²⁵ Yurtseven, *agm.*, s. 808.

Tablo 2: Boyabat Köylerinde Hane Reislerine En Çok Verilmiş Adlar

İsimler	Abdullah	Abdulkadir	Ahmet	Ali	Bekir	Davud	Halil	Hasan	Hüseyin	İbrahim	İsmail	Mehmet	Mustafa	Osman	Ömer	Recep	Süleyman	Toplam
Divan-ı Çeşnigir																		
Bayat				2					3	1		3	1				1	11
Nefs-i Uzunöz		2	1	5			1	5	8	6	1	4	4		3	1		41
Yaylacık	1			1	2		4	1	2	3		6	1	1			3	25
Çepni	1						1		2			3	1	1				10
Tırnalı	1		2	3			2		4		2	4	5		2			25
Nefs-i Çeşnigir	1		1	1				2	1			6	5				1	18
Zincirlikuyu			2	1				2		2	1		1	1				10
Cedimoğlu							1		1	1		1	2	1	2			9
Hatipoğlu			1				2					1	1					5
Güloğlu								2				1	1					4
Bekçili			2	1				1				2	1					7
Kozkulayakası			2	2				2		1		6	7	2	1	1		24
Çukurhan	2		1	7		1	5	4	2	2		8	1					33
Demirayak				1			1					2						4
Darıözü	1		2	5			2	3	3	1		5	3	5	6		1	37
Kayaboğazi			3	1			1	2	4	2	1	7	8	3	2		1	36
Nefs-i Esbiyeli	2		1	7	1	1	2	6	4	2	1	2	7	5	1		1	44
İsaoğlu			1	7		2		3	6	1		8	8	1	1		1	43
Nefs-i Sakız		1	2	3			4	3	7	5	1	5	5			1		38
Ahlar									1			1	1	1	1			5
Yukarı Bayat							1	1				2	2					6
Toplam	9	3	21	47	3	4	27	37	48	27	7	77	65	21	19	3	9	435

Boyabat Kazası'nın köylerine ait ML. VRD. TMT. d Kodlu ve 03237 Sıra Nolu temettuat defterinde yer alan köylerin hemen hepsinde hane reislerinin adları ile ilgili olarak aynı özelliklere rastlanılmaktadır.

Hane reislerinin adları kaydedilirken lakabı, oğlu kelimesi ve baba adı; daha sonra ise bin kelimesi ve şahsın adı yazılmaktadır. Çukadar oğlu İsmail bin Mehmet, Kırlangıç oğlu İsmail bin Hüseyin, Yavaş oğlu Hüseyin bin Mustafa, İmam oğlu Mehmet bin Emin, Cane İbrahim oğlu Hüseyin bin Mustafa, Deli Ali oğlu Ali bin Ali, Kız Mahmut oğlu Mehmet bin Mahmut, Keşeli oğlu İsmail bin Osman, Teke Ali oğlu Hasan bin Ali, Veli Bey oğlu Mehmet bin Mustafa gibi. XIX. yüzyıl ortalarına doğru Boyabat Kazası'nın köylerinde hane reislerinin adları arasında hiç kadın adı bulunmamaktadır. Bu durum Tablo 2'de de yansıdığı kadarıyla söz konusu dönemde Boyabat

köylerinde hane reislerinin tamamının erkeklerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Sosyo-kültürel geleneğimizde ölmüş kişiye karşı saygı ve vefa her zaman taze tutula gelmiştir. Hane reisleri arasında baba ile oğlun aynı adı taşıdığı da görülmektedir. Bu daha ziyade, çocuk doğmadan önce ölmüş olan babanın adının çocuğa verilmesi; vefat eden babanın unutulmaması, hayırla yâd edilmesi ve saygının ifadesinden başka bir şey değildir.

ML. VRD. TMT. d Kodlu ve 03237 Sıra Nolu Boyabat temettüat defterinde kaydedilmiş olan hane reislerinin adları incelendiğinde şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. 1840'lı yıllarda Boyabat köylerinde kullanılan adlar daha çok dini ve milli karakter taşımaktadır. Bu durum da halkın dini ve milli heyecanının üst seviyede olduğunu göstermektedir. Nitekim hane halkının adlarını alfabetik olarak şöyle sıralamak mümkündür. Abdullah, Abdulkadir, Abdurrahman, Ahmet, Ali, Bekir, Davud, Dursun, Emin, Emir, Halil, Hasan, Hüseyin, Hüseyin, İbrahim, İsmail, Mahmut, Mehmet, Mustafa, Osman, Ömer, Tanin, Yusuf, Yunus. Bu adlardan da anlaşılacağı gibi, Boyabat köylerinde dini ve kültürel hayat günümüzde olduğu gibi dün de etkili bir şekilde yaşanmaktadır.

XIX. yüzyılın ortalarında Boyabat kasabasında hane reisleri tarafından en çok kullanılan adları da şöyle sıralamak mümkündür. Mehmet (77), Mustafa (65), Hüseyin (48), Ali (47), Hasan (37), İbrahim (27), Halil (27), Ahmet (21), Osman (21), Ömer (19), Abdullah (9), Süleyman (9), İsmail (7), Davud (4), Abdülkadir (3), Recep (3), diğerleri de Abdurrahman, Dursun, Emin, Emir, Mahmut, Tanin, Yusuf, Yunus şeklinde sıralanmaktadır. Görüldüğü gibi hane reislerinin adları arasında ilk sırayı Hz. Muhammed'e saygının bir ifadesi olarak "Muhammed" adının Türkleştirilmiş şekli olan Mehmet ve Mustafa kahir ekseriyetle tercih edilen adlar arasındadır. Bu da yöre halkının gönlünde peygamber sevgisinin taht kurduğunun bir göstergesidir.

Hane reislerine verilmiş adlar arasında ikinci sırayı Hz. Muhammed'in torunlarının adları almaktadır. Diğer adlar ise genelde ilk dört büyük halifelerin ve diğer peygamberlerin adlarıdır. Anlaşılan odur ki Boyabat köylerinde yaşayan halk, hayat tarzı olarak İslam büyüklerinin adlarıyla yaşama-yı tercih etmiştir.

3. 3. Hane Reislerinin Vasıfları

Tablo 3: Boyabat Köylerinde Hane Reislerine En Çok Verilmiş Vasıflar												
Vasıflar	Bostancı	Çadırcı	Çukadar	Demirci	Kadı	Kahveci	Kayıkcı	Köçek	Müezzın	Saka	Uysal	Toplam
Divan-ı Çeşnigir												
Bayat												
Nefs-i Uzunöz							2		3		2	7
Yaylacık		6										6
Çepni					1							5
Tırnalı	2							1	1			6
Nefs-i Çeşnigir			1							2	1	4
Zincirlikuyu				2								3
Cedimoğlu												
Hatipoğlu												
Güloğlu												
Bekçili				1								
Kozkulayakası			1									2
Çukurhan										4		5
Demirayak												
Darıözü						1						
Kayaboğazı						1						
Nefs-i Esbiyeli					3			1				6
İsaoğlu					1							
Nefs-i Sakız												
Ahlar												
Yukarı Bayat			2									2
Toplam	2	6	4	3	5	2	2	2	4	6	3	46

ML. VRD. TMT. d Kodlu ve 03237 Sıra Nolu1260 (1845) tarihli Boyabat temettüat defterine göre, XIX. yüzyıl ortalarında Boyabat köylerinde hane reislerine ait çeşitli vasıf ve sıfatlar bulunmaktadır. Şüphesiz soyadının bulunmadığı bir dönemde vasıflar şahısların tanınmasında ayırt edici bir özelliğidir.

Tablo 3'te Tanzimat Dönemi'nde Boyabat Kazası'nın köylerine ait hane reislerinin taşıdığı oldukları sıfatlar yer almaktadır. Söz konusu sıfatlar, en çok kullanılanlar itibariyle çadırcı, saka, şeklinde ve tabloyu uzatmamak için yer vermediğimiz diğerleri de kadı, çukadar, müezzın, demirci, bostancı, kahveci, kayıkcı, köçek, diğerleri de balcı, bakkal, bölükbaşı, çıracı, çiçekçi, danacı, ekmeççi, helvacı, öküzücü, parpucu, pekmezci, simitçi, sucu şeklinde sıralanmaktadır.

3. 4. Hane Reislerinin Lakapları

ML. VRD. TMT. d kodlu ve 03237 Sıra Nolu 1260 (1845) tarihli Boyabat temettüatdefterine göre, XIX. yüzyıl ortalarında Boyabat köylerinde hane reislerinin adlarının yanında çeşitli lakapları da bulunmaktadır. Söz konusu lakapları gruplandırarak tasnif etmek de mümkündür. Çünkü lakaplardan

bir kısmı dini kökenli, etnik kökenli, sıfat kökenli, asker ünvanlı iken; diğer bir kısmı da yer adı, hayvan adı, meslek adı, vs. şeklinde lakaplar da bulunmaktadır.

Günümüzde ailelerin ve kişilerin tanınması için soyadı kullanılmaktadır. Fakat soyadının henüz kullanılmadığı XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda bunun yerine muhtelif lakaplar kullanılmakta idi. Bu ve bundan önceki yapmış olduğumuz çalışmalarda hane reislerinin taşımakta oldukları lakapları yukarıda söz edildiği gibi kısa bir tasnife tutmak gerektiğinde sıfat menşe'ili lakaplar ilk sıralarda yer alacaktır.

XIX. yüzyıl ortalarında Boyabat köylerinde hane reislerinin sıfat kökenli lakapları dikkat çekicidir. Bu konuda oldukça değişik misaller vermemiz mümkündür. Akbaş oğlu Mehmet bin Mustafa, Cüce oğlu Mustafa bin Mustafa, Deli Ahmet oğlu Mustafa bin Ahmet, Eğri bey oğlu Mehmet bin Hasan, Gök Hasan oğlu Mehmet bin Hasan, İnce Bıçak oğlu Hasan bin Mehmet, İnce Kara oğlu Mustafa bin Osman, Kara Hasan oğlu Mehmet bin Hasan, Kara İmam oğlu İsmail bin Mustafa, Kara Sipahi oğlu Mehmet bin İbrahim, Kara Recep oğlu Mustafa bin Mustafa, Kara Recep oğlu Halil bin Recep, Kara Bey oğlu Mustafa bin Süleyman, Karagöz oğlu Mustafa bin Ahmet, Kara Raî oğlu Mustafa bin Hasan, Kel Ahmet oğlu Hüseyin bin Ahmet, Kel oğlu Mustafa bin Mustafa, Kuru Ali oğlu Mustafa bin Ali, Kuvetsiz Kerim oğlu Ali bin Ali, Kör Ömer oğlu İbrahim bin Halil, Şer kadı oğlu Hasan bin Hasan, Topal Hasan oğlu Mehmet bin Mehmet, Yavaş oğlu Mehmet bin İsmail gibi.

Meslek adı taşıyan lakaplar. Hane reislerinin en fazla kullandığı lakaplardan birisi de meslek adıtaişyan lakaplardır. Misal vermek gerekirse; Parpuacı oğlu İbrahim bin İbrahim, Suhte oğlu Mehmet bin Süleyman, Müezzini oğlu Ali bin Ali, Yılanıcı oğlu Mehmet bin Hasan, Kayıkçı oğlu Mehmet bin İbrahim, Kethüda oğlu Şaban bin Abdullah, Çadircı oğlu Süleyman bin Mehmet, Danacı oğlu Halil bin Mustafa, Pekmezci oğlu Ömer bin Mehmet, Kadı oğlu Mehmet bin Osman, Sucu oğlu Hüseyin bin Dursun, Öküzcü oğlu İsmail bin Hüseyin, Bostancı oğlu Satılmış bin Ahmet, Bakkal oğlu Mustafa bin Hüseyin, Saka oğlu Ahmet bin Ahmet, Demirci oğlu Mehmet bin İbrahim, Ekmekçi oğlu Halil bin Hasan, Demirci Osman oğlu Osman bin Hasan, Helvacı oğlu İbrahim bin Mehmet, Simitçi oğlu Hasan bin Hasan, Hancı oğlu Mehmet bin İbrahim gibi.

Dini menşeiili lakaplar. Suhte oğlu Mehmet bin Süleyman, Derviş oğlu Mehmet bin İbrahim, Metaf oğlu Hacı Mustafa bin Mustafa, Hatip oğlu Mehmet bin Ali, Kara İmam oğlu İsmail bin Mustafa, Ramazan oğlu Hasan bin İsmail, Hacı oğlu Mustafa bin Halil, Müezzini oğlu Hüseyin bin Hüseyin, İmam oğlu Halil bin Abdullah, Hatip oğlu Mehmet bin Halil, İmam

oğlu Mehmet bin Ahmet, Şeyh oğlu Hasan bin Davud, Hoca oğlu yetimi Hüseyin bin Mehmet, Ramazan oğlu Hasan bin İsmail, Suhte oğlu Ali bin Mehmet, Şer kadı oğlu Hasan bin Hasan, Kadı oğlu Hasan bin Ali, Monla Mustafa oğlu Satı bin Mustafa, Hatip oğlu Ömer bin İbrahim, Kadı oğlu Hüseyin bin Mustafa, İmam oğlu Ali bin Ali, Nakip oğlu Ahmet bin Mehmet gibi.

Askeri unvan menşei lakaplar: Kara Sipahi oğlu Mehmet bin İbrahim, Emir oğlu Dursun bin Halil, Bostancı oğlu Mehmet bin Ahmet, Bölükbaşı oğlu Mehmet bin Hüseyin, Çavuş oğlu Mehmet bin Mehmet gibi.

Coğrafi yer adlı lakaplar: Dereli oğlu Mustafa bin Mehmet, Aydınlı oğlu Hüseyin bin Ali, Yaylacıklı oğlu Bekir bin Süleyman, Yaylacıklı oğlu Mehmet bin Halil, gibi.

Hayvan adı taşıyan lakaplar: Tosun oğlu Ali bin Ali, Atmaca oğlu Hasan bin Halil, Kırlangıç oğlu İsmail bin Hüseyin, Saka oğlu Hasan bin Mehmet, Teke oğlu Ali bin Halil, gibi.

Bitki adı taşıyan lakaplar: Çiçekçi oğlu Mehmet bin İbrahim, Acukcı oğlu Mehmet bin Halil gibi.

Rencide edici lakaplar: Oturtma oğlu Hüseyin bin Hüseyin, Öküzücü oğlu İsmail bin Hüseyin, Köçek oğlu Mustafa bin Mehmet, Gebaş oğlu Ali bin Mustafa, Çıban oğlu Mehmet bin İbrahim, Keleş oğlu Mehmet bin Osman, Kellaş oğlu Ali bin Mehmet, Çömez oğlu İsmail bin Ali, Kör Ömer oğlu İbrahim bin Halil, Köçek oğlu Mustafa bin Mehmet gibi.

Menşee dayalı lakaplar: Ali Beşe oğlu Mehmet bin Hüseyin, Osman Ağa oğlu Yetim Mustafa bin Mustafa, Ali Gemele oğlu Ali bin Mehmet gibi.

Diğer çeşitli lakaplar: Akbaş oğlu İbrahim bin Mustafa, Baturacı oğlu Mustafa bin Halil, Parpucı oğlu İbrahim bin İbrahim, Oturtma oğlu Hüseyin bin Hüseyin, Câvi oğlu Ahmet bin Ömer, Câvi oğlu Halil bin Halil, Cüda oğlu Ahmet bin Hüseyin, Cura oğlu Mehmet bin Abdullah, Cuy oğlu İsmail bin Mehmet, Bilan oğlu Mustafa bin Mustafa, Civelek oğlu Hüseyin bin Hüseyin, Cüce oğlu Mustafa bin Mustafa, Köle oğlu Süleyman bin Abdullah, Zayba oğlu Hasan bin Hüseyin, Kilta oğlu Mustafa bin Mehmet, Çukadar oğlu Mustafa bin Mehmet, Mağke Gümüş oğlu Ali bin Mustafa, Çalık oğlu Süleyman bin Mehmet, Makiyye Kiyüç oğlu Mustafa bin Hasan, Çortun oğlu Hüseyin bin Ali, Gümüş oğlu Mehmet bin Mehmet, Mecbeli oğlu Ali bin Ali, Mestacı oğlu Mehmet bin Mustafa, Güleb oğlu Hasan bin Halil, Helekil oğlu Hüseyin bin Ali, Külab oğlu Ahmet bin Ahmet, Sivatlı oğlu Mehmet bin Mehmet, Tengirşek oğlu Abdullah bin Halil, Türidi oğlu Mehmet bin Halil, Türidi oğlu Osman bin Mehmet, Topar oğlu Hasan bin Tanin, Merid oğlu Hüseyin bin Ali, Tetli Ali oğlu Ali bin Hasan, Zamil oğlu Halil bin Hüseyin gibi.

3. 5. Hane Reisinin Meslekleri

Üretim ve tüketim faaliyetinde bulunmak insanlar için genel bir kaidedir. Tarihi seyri içinde belki kısa bir süre tüketim faaliyetinde bulunan insan sonra hayatını devam ettirdiği ortamda şartlara göre üretim-tüketim faaliyetlerine katılmak mecburiyetinde kalmıştır. Zamanla tüketim fazlası ürünlerin başka mallarla değişimi başlamıştır. Sürdürülen ve geliştirilen bu nevi faaliyetlerle fertler arasında iş bölümü denen olay ortaya çıkmış; iş bölümü çerçevesinde üretim faaliyetleri devam ederken de, zamanla uzmanlaşmalar ve farklı meslekler gündeme gelmiştir.

Temettüat defterlerinde ana başlıklardan birisi de hane reislerine ait mesleklerin kaydedilmiş olmasıdır. Sosyal tarih açısından oldukça değer taşıyan mesleki kayıtlar sayesinde temettüat defterlerinin düzenlendiği dönemle ilgili cari olan meslekleri öğrenmekteyiz. Billhassa köy yerleşim yerlerinde zirai faaliyet yanında öne çıkan diğer meslekleri ve bu meslek sahiplerinin buldukları köyleri de tespit edebilmekteyiz.

Meslekler temettüat defterlerinde hane reisinin ad ve lakabının yazıldığı satırın üst kısmına hane numarasından sonra hane reisi olan kişinin mesleği sağdan sola doğru meyilli dikine kaydedilmiştir. Mesela “erbab-ı ziraattan idüğü”, “asiyabacı”, “çoban”, “gündelikçi”. “demirci” gibi. Boyabat köylerine ait temettüat defterinde de aynı yöntemle hane reislerinin meslekleri kaydedilmiştir. Tablo 4’te görüldüğü gibi çalışma konumuz olan 03237 Sıra Nolu1260 (1845) tarihli Boyabat köylerine ait temettüat defterinde yirminin üzerinde farklı meslek bulunmaktadır. Meslekler içerisinde kahir ekseriyetle ilk sırayı erbab-ı ziraat/çiftçi gurubu almaktadır. Hane reislerinin sahip oldukları meslekler açısından ikinci sırayı da katırcı esnafı almaktadır.

Tablo 4: Boyabat Köylerinde En Çok Meslekleri Belirtilenler

Meslekler	Erbab- Ziraat	Asiyabıcı	Asker	Muhtar	Hizmetkar	Sığırtmaç	Çoban	Katırcı	Kayıkçı	Tekaüt	T. Sibyan	Dülgere	Belirtmeyen	İkinci Meslekli	Üçüncü Meslekli	Toplam
Divan-ı Çeşnigir	...															
Bayat	10	1											1	1		13
Nefs-i Uzunöz	36	1	1	1	2	1	1				1		2	4		50
Yaylacık	22				2			2					1	2		29
Çepni	9				1			1						2		14
Tırnalı	19				2	1		3		1			4	5	1	38
Nefs-i Çeşnigir	16			1							1		2	2		22
Zincirlikuyu	10						1							1		12
Cedimoğlu	9					1		1						2		13
Hatipoğlu	3							1					1	1		7
Güloğlu	3												1	1		6
Bekçili	6															7
Kozkulayakası	23												1			24
Çukurhan	28			1				15	1	1			3	17		66
Demirayak	4							2					1	2		9
Darıözü	33							22			1	1	3	24	1	86
Kayaboğazı	34		1	2							1		1	3		42
Nefs-i Esbiyeli	37		1	1		1		25	1	1	1	1	1	30		102
İsaoğlu	35		1	1	1			27	1		2	1	4	27	2	102
Nefs-i Sakız	37			1			1	2			1			6		50
Ahlar	1				1								3			5
Yukarı Bayat	4												2			6
Toplam	379	2	4	8	9	4	3	101	3	3	8	3	31	130	4	703

XIX. yüzyılın ortalarına doğru Boyabat köylerinde hane reislerinin mesleklerinden bazıları hizmetkâr, muhtar, talim-i sibyan, asker, sığırtmaç, çoban, kayıkçı, tekaüt, dülgere, asiyabıcı, kalaycı, demirci, bahçıvan, merkep sürücüsü şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca 30 hane reisinin mesleklerini belirtmedikleri bu dönemde ikinci mesleği olan hane reislerinin sayısı 129 ve üçüncü mesleği olanların sayısı da 4'tür.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vuran Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan yenileşme döneminde ekonomik yönden olduğu kadar sosyo-kültürel yönden de önemli adımlar atılmıştır. XIX. yüzyılda uygulamaya konan reformların ağırlık merkezini vergi sisteminin yeniden yapılandırması çalışmaları oluşturmuştur. Tanzimat döneminde yapılması düşünülen reformlara mali destek sağlaması düşüncesini de bünyesinde saklayan XIX. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı Devleti'nde yapılan tahrir çalışmaları neticesinde oluşturulan temettüat tahrir defterlerinde söz konusu döneme ait ekonomik gelişmeler olduğu kadar sosyo-kültürel gelişmele-

re ait bilgiler bulunmaktadır. Tahrir uygulamalarına bakıldığında, vergi tahsilinde arzu edilen adaletin sağlanamadığı, bir başka ifade ile vergi mükelleflerinden gelir seviyeleri aynı olduğu halde farklı değerlerde vergiler tahsil edildiği kayıtlara yansımıştır.

Bu bağlamda, üzerinde çalıştığımız vesika da XIX. yüzyıl Boyabat'ının sosyo ve kültürel yapısına ilişkin önemli bilgiler vermektedir. XIX. yüzyılın ortalarına doğru Boyabat köylerinde kullanılmış olan lakaplar, meslek adı taşıyanlar, dini menşeli olanlar, askeri unvan menşeli olanlar, coğrafi yer adı taşıyanlar, hayvan adı taşıyanlar, bitki adı taşıyanlar, rencide edici olanlar, menşee dayalı olanlar ve diğerleri şeklinde bir tasnife tabi tutmak da mümkündür. Baba-oğul ve kardeşler ile aynı aile adını ve lakabını taşıyan kişiler genelde peş peşe bazen de çok yakın olarak kaydedilmişlerdir. Aynı lakabı farklı ailelerin taşıma ihtimali olsa da böylesi hane reislerinin sayısının az olabileceği kanaatindeyiz. Kısaca kişi adları lakap ve sıfatlarıyla birlikte yazıldığı için bunlar incelenerek akraba olan hanelerin tespitine imkân sağlamaktadır. Köylerde zirai faaliyet yapan hane reisleri yoğunlukta olmak üzere çeşitli mesleki faaliyetleri yapan hane reisleri de bulunmaktadır. Bu meslek sahiplerinin oranı fazla olmasa da büyük boşluğu doldurduğu bir gerçektir.

Sonuç olarak Boyabat kazasına ilişkin temettüat defterinin incelenmesinde, XIX. yüzyıl boyabat kazasına ilişkin sosyo ve kültürel yapının neler olduğu ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, yapılan inceleme günümüze ilişkin bir çalışma yapılacak olursa Boyabat kazasının geçirmiş olduğu sosyo kültürel değişim açısından da bilgi vermektedir. Ayrıca devletin resmi kayıt sisteminin ne kadar önemli olduğu ve bu kayıtların sadece rakamlardan ibaret olmadığı sosyolojik açıdan da insanlara birşeyler söylediği unutulmamalıdır. Bu nedenle yapılan her çalışmanın sonraki çalışmalara ışık tutması açısından resmi kayıt sistemine geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

A- Arşiv Vesikaları ve Resmi Belgeler

I- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Vesikaları:

- a) BOA. ,ML. VRD. TMT. d. /03237. (Temettüat Defteri)
b) BOA. ,ML. VRD. TMT. d. /00666. (Temettüat Defteri)

B- Kitaplar ve Makaleler

- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1243-1453)*, C. I, Cem Yayınları, İstanbul, 1995.
-Başoğlu, Bekir, *Sinop İli Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara,1978.
-Başoğlu, Bekir, *Boyabat ve Çevresi Tarihi*, Doğuş Matbaası, Ankara, 1972.
-Cin, Halil, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1985.
-Çadircı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
-Darkot, Besim, "Kastamonu" Mad. İA, C. VI, MEB. Yayınları, İstanbul, 1997.
-Demir, İsmet, "Temettu Defterlerinin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri", Osmanlı, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 315-321.
-Dereli, Fuat, *Sinop "Kuzeyin Hırçın Güzeli, SİNOPE"*, Şimal Ajans Ofset-Matbaacılık Hizmetleri, Sinop (Tarihsiz).
-Dönmez, Şevket, "Yeni Arkeolojik Bulguların Işığında M. Ö. 2. Bin yılda Sinop", Belleten, Cilt: LXVIII Nisan 2004, Sayı: 251, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2004, ss. 1-48.
-Eser, Erdal, "Boyabat Kalesi", C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2006, C. XXX, No:2, ss. 187-211.
-Güran, Tevfik, "XIX. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri", *Osmanlı Devleti'nde bilgi ve istatistik*, T. C. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2000, ss. 73-94.
-İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
-Kaynar, Reşat, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
-Kazıcı, Ziya, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul: Kayhan Yayınları, 2001.
-Kütükoğlu, Mübahat S. "Osmanlı Sosyal Ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", Belleten, Ağustos 1995, C. LIX/, S. 225, s. 395-412.
-Ortaylı, İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
-Shaw, Stanford J. – Shaw, Ayşe Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, C. II, E Yayınları, İstanbul, 2006.
-Türkiye İstatistik Kurumu, Seçilmiş Göstergelerle Sinop 2012, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
-Yınanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri C. I*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2013.

-Yurtseven, Ahmet. "XIX. Yüzyılın Ortalarında Kurşunlu Kazasının Sosyal Durumu", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C. X, No 1, ISSN:1303-5134 (Online), 2013, ss. 795-819.

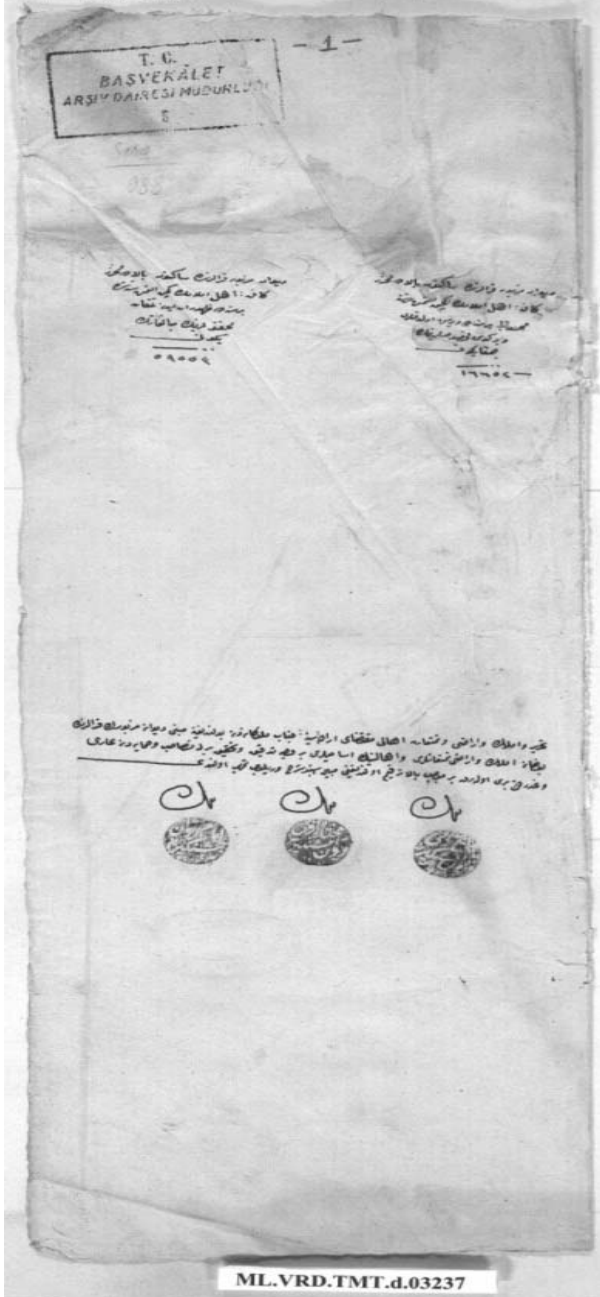
-<http://www.boyabat.bel.tr/Boyabat.asp?SayfaID=115>, (Erişim Tarihi: 14. 05. 2014).

-<http://www.boyabat.bel.tr/Boyabat.asp?SayfaID=104>, (Erişim Tarihi: 14. 05. 2014).

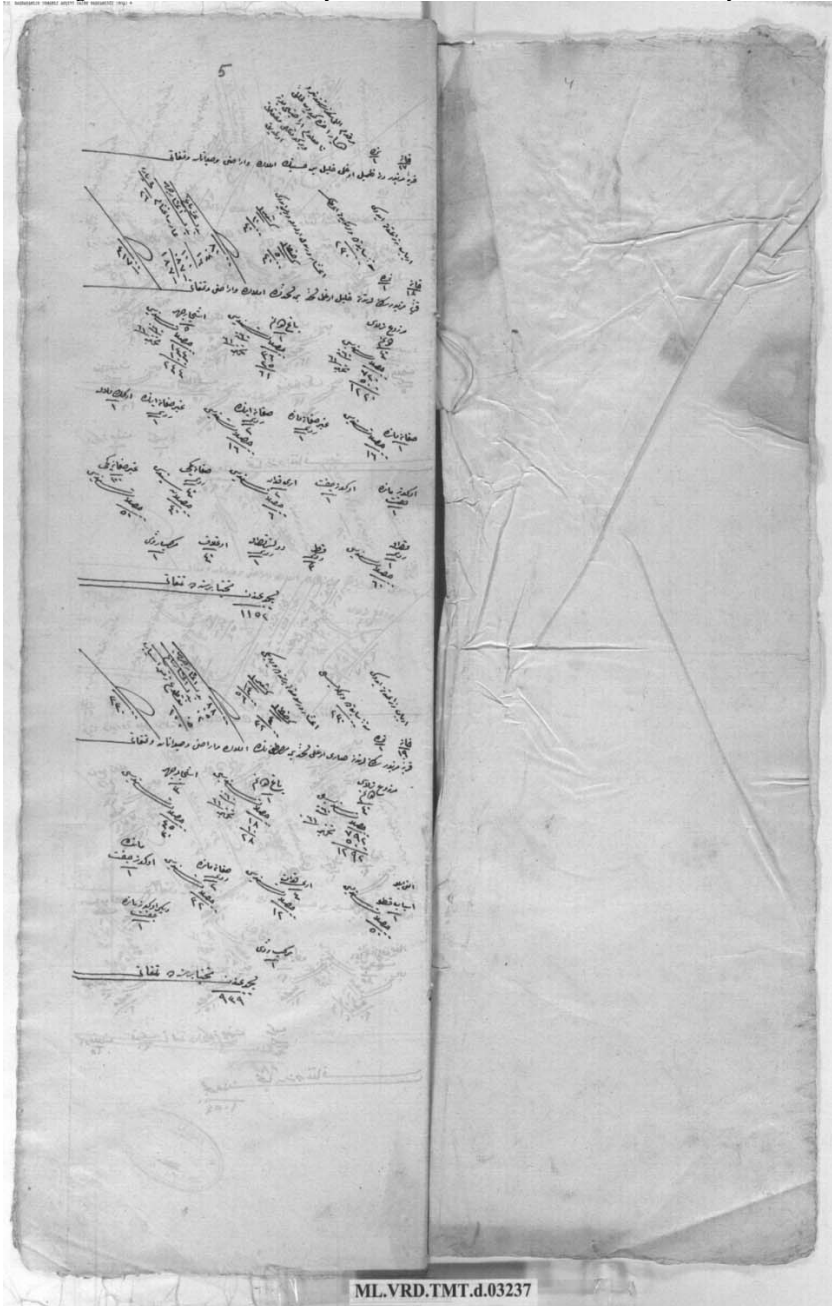
EK BELGELER VE TABLOLAR

Belge 1: H. 1260 Tarihli Boyabat Temettüat Defterinin 1. sayfası

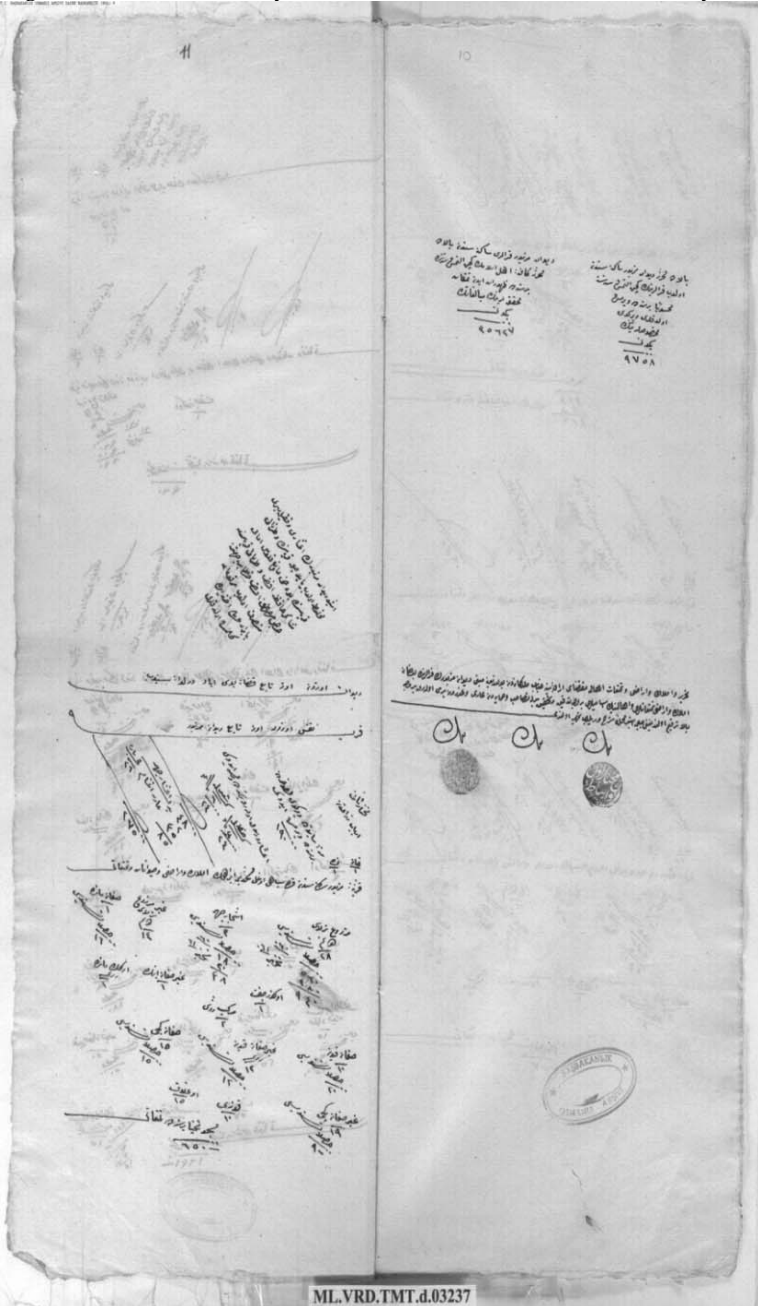

Belge 2: H. 1260 Tarihli Boyabat Temettüat Defterinin 4. ve 5. sayfaları

Belge 3: H. 1260 Tarihli Boyabat Temettüat Defterinin 10. ve 11. sayfaları

ML.VRD.TMT.d.03237

